

Apocalyps Vandaag
(of morgen) gaan we
er allemaal aan! **13**

Dichte deuren

Studenten met een beperking
stuiten nog altijd op de nodige
drempels. 'Ik ben bang om
het woord discriminatie te
gebruiken, maar dat is het wel'

4

#nofilter Social media kunnen desastreuze gevolgen hebben voor jongeren, waar-
schuwen wetenschappers. *Mare*-redacteur Marciëlle van der Kraan kan erover
meepraten. 'Ik deed niet meer wat ik deed, ik deed wat Instagram mij vertelde'

8

50-50 Alleen slechte economie kan de
VS nog redden, betoogt Paul Krugman

10

5

Extreemrechts 'Veel radicalen studeren
of hebben gewoon een baan en kinderen'

Juristen over affaire Hofman: ‘Dit is geen onbegrijpelijke uitspraak’

Hoe kan het dat de universiteit hoogleraar Caribische archeologie Corinne Hofman niet mag ontslaan, terwijl de rechter oordeelde dat haar wangedrag aannemelijk was? Ontslagjuristen reageren op het vonnis.

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK

Vorig jaar mei publiceerde de universiteit een vernietigend rapport over de Leidse hoogleraar Caribische archeologie Corinne Hofman en haar partner Menno Hoogland. Een onderzoekscommissie beschreef daarin – na klachten van negentien melde-ers – hoe het archeologenkoppel dertig jaar lang een schrikbewind voerde waarbij studenten en medewerkers werden gepest, gekleineerd en geïntimideerd. Behalve machtsmisbruik en grensoverschrijdend gedrag zou het koppel ook de wetenschappelijke integriteit hebben geschonden door opgravingen te verrichten zonder de benodigde vergunningen en het stiekem ontvreemden van onderzoeksmateriaal uit een archeologisch depot. Op basis van dat rapport besloot de universiteit een ontslagprocedure tegen Hofman in gang te zetten (Hoogland was destijds al met pensioen). Daarbij negeerde het bestuur echter het advies van de onderzoekscommissie, die pleitte voor ‘heling voor alle betrokkenen, inclusief de twee medewerkers in kwestie’. Afgelopen augustus oordeelde de kantonrechter dan ook dat Hofman niet mag worden ontslagen: de universiteit is ‘te snel’ naar de rechter gestapt omdat Hofman de kans had moeten krijgen om haar gedrag ‘aan te passen, al dan niet met een verbetertraject’. Ook oordeelde de rechter dat ‘het niet zeker is dat de verhoudingen onherstelbaar zijn verstoord’ en dat ‘herplaatsing van Hofman in een aangepaste functie (...) ten onrechte nog niet is onderzocht’. Kortom: de partijen moeten eerst met elkaar in gesprek gaan om deze ‘verdrietige kwestie op een zinvolle wijze’ op te lossen, ‘al dan niet onder leiding van een mediator’. Toenmalig collegevoorzitter Annetje Ottow rechtvaardigde de onmiddellijke gang naar de rechter destijds door te stellen: ‘Er is gewoon te veel gebeurd.’ En na de uitspraak in augustus vroeg de universiteit zich af: ‘Als dit gedrag niet leidt tot ontslag, welk gedrag dan wel?’ Hoe kijken ontslagjuristen naar deze zaak? *Mare* benaderde drie experts. Zij benadrukken dat ze niet op deze specifieke casus kunnen ingaan, maar wel in zijn algemeenheid duiding kunnen geven aan de kwestie.

Kop van de geblinddoekte Justitia, ontwerp voor figuur van de marmerdecoratie in de Hoge Raad te Den Haag door Richard Nicolaüs Roland Holst (1868 – 1938) Foto Rijksmuseum

‘De rechter weegt zwaar mee of de werkgever eerst nog naar andere middelen heeft gezocht dan beëindiging van een contract’, weet ontslagjurist Dirk Kranendonk. ‘Denk aan mediation of coaching. Doet die dat niet, kan de rechter vinden dat de werkgever niet voldoende heeft gedaan om de misstanden op te lossen.’ ‘Ik kan me voorstellen dat dit bij de rechter een belangrijke rol heeft gespeeld om het ontbindingsverzoek af te wijzen’, zegt ook advocaat arbeidsrecht bij DAS Pascal Besselink. ‘Als een werkgever nota bene zelf een onderzoekscommissie heeft ingezet die na onderzoek het advies geeft om een helingsproces te starten, en de werkgever negeert dat vervolgens om naar de rechter te kunnen stappen, dan moet je er serieus rekening mee houden dat de rechter dat ontbindingsverzoek afwijst. De werkgever slaat dan namelijk een belangrijke stap over. Dat het advies niet bindend is, doet daar niets aan af.’ ‘Dit is echt geen onbegrijpelijke uitspraak’, vertelt Rembrandt de Haan, juridisch adviseur bij Ontslagjuristen.nl. ‘Een fatsoenlijk instituut als de universiteit moet niet tegen zo’n advies van de onderzoekscommissie ingaan. Als blijkt dat

‘Je kan wangedrag niet eerst op zijn beloop laten en dan op hoge poten naar de rechter stappen’

er sprake is van onwenselijk gedrag, doe daar als werkgever dan wat aan. Je hebt ook zelf de verantwoordelijkheid om die signalen richting de dader af te geven.’ Volgens hem doet het er ook toe dat de rechter het grensoverschrijdende gedrag ‘aannemelijk’ noemt, net als de onderzoekscommissie in haar rapport. ‘Als de rechter had kunnen zeggen dat het onomstotelijk had vastgestaan, of als de dader heeft bekend, was het mogelijk een ander verhaal geweest.’ Uit het onderzoeksrapport bleek bovendien dat melders al jaren eerder hun beklag hadden gedaan bij verschillende vertrouwenspersonen, maar zij hebben die meldingen destijds terzijde geschoven. ‘Als er al klachten waren terwijl daar niets mee is gedaan, maar wel direct tot ontslag wordt overgegaan, kan de rechter dat problematisch vinden’, aldus Kranendonk. Ook Besselink en De Haan beamen dat dat ‘zeker’ een rol kan spelen bij de overwegingen van de rechter. De Haan: ‘Je kan zulk gedrag niet eerst op zijn beloop laten, om daarna op hoge poten heel hard te gaan schreeuwen door meteen naar de rechter te stappen.’ Maar valt er nog wel iets te helen wanneer de melders een decennialang schrikbewind schetsen? ‘Het recht is in veel gevallen niet zwartwit maar grijs’, zegt Besselink. ‘Voor hetzelfde geld tref je een rechter die zegt: dit rapport is zo evident en

het is zo duidelijk dat deze verhouding is verstoord door alles wat er is gebeurd, dat deze persoon onmogelijk nog kan worden teruggezet in zijn of haar functie. De kantonrechter kan dan twee dingen doen: als alleen de werknemer een verwijt is te maken, kan de rechter het arbeidscontract ontbinden en een transitievergoeding meegeven. Als de werkgever een ernstig verwijt kan worden gemaakt bij het ontstaan van de verstoorde arbeidsrelatie, kan de rechter naast een transitievergoeding nog een aanvullende billijke vergoeding meegeven. Op die manier kan de werknemer nog financieel worden gecompenseerd voor de procedurele fouten van de werkgever.’ In de affaire Hofman stelde de rechter dat de universiteit ten onrechte het advies van de onderzoekscommissie niet heeft opgevolgd, maar dat het wangedrag wel degelijk aannemelijk is. Waarom heeft de rechter dan niet gekozen voor laatstgenoemde optie? ‘Als deze zaak voor 2015 had gespeeld, was de kans daarop veel groter geweest’, aldus Besselink. Hij legt uit dat het ontslagrecht in 2015 is veranderd met de invoering van de Wet Werk en Zekerheid. Sindsdien staat in de wet (artikel 7:669 lid 3 van het Burgerlijk Wetboek) expliciet vermeld op basis van welke acht gronden een arbeidsovereenkomst kan worden ontbonden. Een van die gronden is ‘een verstoorde arbeidsverhouding, zodanig dat van de werkgever in redelijkheid niet kan worden gevergd de arbeidsovereenkomst te laten voortduren’. Maar de rechter oordeelde in de affaire Hofman juist dat ‘het niet zeker is dat de verhoudingen onherstelbaar zijn verstoord’. Terwijl de arbeidsovereenkomst pas mag worden ontbonden als volledig aan een of meer van die acht gronden is voldaan. ‘Daardoor is het sinds 2015 voor rechters minder makkelijk om tot ontbinding over te gaan’, zegt Besselink. De wijziging heeft dan ook geleid tot een veel groter percentage afgewezen ontbindingsverzoeken. ‘Overigens tot grote frustratie van werkgevers.’ Had de universiteit dan beter voor ontslag op staande voet kunnen kiezen? ‘Ontslag op staande voet is het meest vergaande middel: de werknemer staat dan van de ene op de andere dag op straat, heeft geen inkomen meer en geen recht op een uitkering’, vertelt Besselink. ‘Daar zitten dus heel strenge eisen aan. In een zaak als deze, waar bij al een heel onderzoek is gedaan, ligt ontslag op staande voet minder voor de hand.’ De Haan: ‘Bij ontslag op staande voet gaat het meestal om gedrag van heel heftige aard, zoals fraude, diefstal of geweld. Die zaken moeten bovendien bewijsbaar zijn, iets wat vaak lastig is in zaken over grensoverschrijdend gedrag.’ Had de juridische afdeling van de universiteit de uitspraak van de rechter dan niet kunnen voorstellen? ‘Iedere partij maakt zijn eigen afwegingen’, reageert Besselink. ‘Daar kan van alles achter schuilgaan, er zullen altijd beweegredenen zijn die wij niet kennen.’ ‘Ik denk dat ze er van tevoren wel goed over gediscussieerd hebben’, zegt De Haan. ‘Ik kan me ook voorstellen dat er een strategische reden achter zit: dat je als universiteit wil laten zien dat er niet met je te sollen valt en ervoor kiest direct naar de kantonrechter te stappen. Waarbij een tegenvalende uitspraak dan op de koop toe wordt genomen.’ De universiteit en Hofman kunnen nog in hoger beroep tegen de uitspraak. Momenteel lopen er gesprekken tussen beide partijen.

Het maakt niet uit hoe je ons noemt: we zijn het zat

Elke dag verschijnt er een SOS-artikel over de ineenstorting van onze democratie en elke dag klinkt er op het eind van zo’n artikel de flauwe oproep tot ‘een voortdurende dialoog’. Van de rector van de Universiteit van Amsterdam tot de koning in zijn troonrede, alle brave gezagsdragers van onze instituties blijven stug hameren op ‘een open, luisterende houding’. Maar ons geduld is op. We veroveren veeleer de straten met strijdlustige slag-leuzen en wijde spandoeken, schreeuwen het uit van ongenoegen en zenden onze tegenstanders het liefst in ballingschap. We hebben geen vertrouwen meer in de politiek, dus ook niet in haar instrumenten. Paai ons niet met een muffige vergader-ruimte vol Kafkaïaanse slotmedewerkers die met een opgeplakte beroepsglimlach onze zorgen ‘meenemen’, ons slaafs danken voor onze ‘responsieve participatiebereidheid’ en ‘t.z.t. een evaluatiegespreksrapport’ mailen met papieren actiepunten. Het maakt niet uit wie we zijn, of hoe je ons noemt. Extreemrechts of Pro-Palestijns, klimaatradicaal of anti-immigratie, Dolle Mina’s of anti-abortus: we zijn het zat. Dus wie houd je voor de gek met je dialoog? Snap je niet dat je het politieke vertrouwen wil herstellen met iets waarvoor je eerst politiek vertrouwen moet hebben? Dwaas, je lijkt op die Duitse dominee die na Godsdoodverklaring van de kansel bulderde dat je naar zijn preken moest luisteren als je gelooft dat God dood is, om zo weer

‘Het maakt niet uit wie we zijn: extreemrechts of pro-Palestijns, Dolle Mina’s of anti-abortus’

gered te worden. Maar zo imbeciel zijn we niet. Wij verachten de normale omgangsvormen van conversatie, parlement en wetenschap, omdat ze hebben bewezen ontoereikend te zijn. Hoelang wordt er al verandering beloofd door deze elitaire procedés? En hoeveel verandering heeft het opgeleverd? Niks, noppes, nada. We leven in een tijdperk van politiek extremisme, moeten we je dat nog uitleggen? Daarin is directe actie het minimum om überhaupt een pinkje in de pap te hebben. En directe actie betekent brulbarbarij, socialmediamanie, loopgravengedrag en oké, geweld met bloed en letsel gaat nog te ver, maar hier en daar een autobrandje of een kiezels door de ruit moet kunnen. Denk je echt dat Bontebal dit gaat verhelpen? Hij mag dan in Rotterdam-Zuid hebben gewoond, maar is eveneens gecompriemd door het systeem tot een

middenmuis, een belofteventilator, een status quomo. En maak je niet sappel, we rennen heus niet zomaar achter populistten aan. Zulke praatjesmakers beweren naar het volk te luisteren, maar moeten uiteindelijk toch onvermijdelijk in zee met geïnstitutionaliseerde huichelaars, zo verrot is ons systeem. Dus er zit niks anders op. We moeten zelf het heft in handen nemen en *de facto* een directe democratie scheppen. Misschien dat er dan eindelijk naar ons wordt geluisterd. Want luisteren is niet een formeel vinkje in een procedurele aftekenlijst van burgerparticipatieonderzoek. Allesbehalve. Echt luisteren kunnen maar heel weinig mensen. Want echt luisteren is jezelf tijdelijk tot een vraagteken krommen en zo onbevangen andermans oorschelp binnenglijden, smeet overstijgen, vliezen doornvliegen en buizen doorkruipen, om uiteindelijk op de wilde bloedzee van een kloppend hart alle woelingen, angsten, verlangens, pijnen en vreugdes, door je heen te laten trekken en zo het gelukkige gevaar te lopen dat de ander van een vreemde tot een vriend wordt omgedoopt. Zo is nog nooit een politicus ‘de dialoog met ons aangegaan’. Misschien omdat hij gevangen zit in pleisterprotocollen of ambtenarentaal, of misschien omdat hij onze eisen bij voorbaat onredelijk vindt. Maar verdienen wij geen begrip? Is dat niet een van de kostbaarste leiderschapswaarden, dat ondanks radicale onenigheid een politieke leider zijn tegenstanders begrijpt tot op de bodem? Dus kom langs lieve leiders van het land en stap eens bij ons naar binnen. Vergeef ons een eerste scheer-je-hier-weg-grom, we zijn een beetje argwanend geworden de laatste jaren, maar zet alsjeblift door. Uiteindelijk wacht er verse filterkoffie op je, met een biscuitje erbij, en dan rukken we ons tenslotte de oren af om ze als stethoscopen bij elkaar te luister te leggen.

Henrik Laban is docent Nederlands en volgt de lerarenmaster

Gemeente uit zorgen over hospiteerbeleid DUWO

De gemeente Leiden is niet blij met het voorgestelde nieuwe hospiteerbeleid van DUWO. 'De unieke traditie van verenigingshuizen willen wij behouden', schrijft het college van burgemeesters en wethouders.

DOOR MARK REID

Als het aan DUWO ligt, kiest de verhuurder binnenkort zelf wie er naar een hospiteeravond komt, in plaats van dat de bewoners dat doen. In een brief van het college van burgemeesters en wethouders aan DUWO schrijft de gemeente dat ze veel zorgen hebben gehoord van studenten die vrezen dat de huizencultuur verloren zal gaan door het nieuwe beleid. De brief van het college volgt op een aangenomen motie van svt, die het college verzocht om zich uit te spreken tegen de hospiteerplannen. 'In Leiden vormt de studentenverenigingencultuur een essentieel onderdeel van het academische en sociale leven. Verenigingshuizen dragen in belangrijke mate bij aan het karakter van Leiden als studentenstad, waarin studie, ontmoeting en persoonlijke ontwikkeling hand in hand gaan.

Te weinig privacy (en boekenkasten) in Herta Mohr-gebouw

Een derde van de medewerkers van het Leiden Institute for Area Studies (LIAS) is (zeer) ontevreden met hun werkkamer in het Herta Mohr-gebouw. Zij hekelen vooral het gebrek aan privacy en ruimtegebrek voor boeken.

DOOR SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK

Dat blijkt uit een onderzoek onder LIAS-medewerkers waarin dertien face-to-face gesprekken zijn gevoerd en 41 personen een digitale enquête hebben ingevuld. Ruim drie kwart van de respondenten heeft nu een gedeelde werkkamer, iets waar medewerkers al vóór de bouw van het Herta Mohr veel kritiek op hadden. Van die groep is een derde ontevreden tot zeer ontevreden over de werkplek. Zij geven een 4,2 voor de mogelijkheid om geconcentreerd te kunnen werken, terwijl medewerkers met een eigen werkplek daar een 5,8 voor geven. Ook hekelt de eerste groep het gebrek aan privacy: de respondenten geven daarvoor een 3,8. Medewerkers met een eigen kamer geven het een 4. Ze vinden de kamers door het vele glas te transparant. Veel medewerkers plakken daardoor nu posters op de ramen of verminderen de inblik op andere manieren, maar volgens de afdeling Facilitaire zaken kan dit beter worden opgelost door folie of gordijnen. De voornaamste reden dat medewerkers thuis werken, is dan ook omdat zij zich daar beter kunnen concentreren. Hoewel in het onderzoek wordt geconcludeerd dat 'er vaker thuis lijkt te worden gewerkt', bleek uit de individuele gesprekken ook dat de personen die een kantoor delen 'over het algemeen in goed overleg werkafspraken kunnen maken met hun werkkamergenoot, bijvoorbeeld over het vermijden van lange (telefoon)gesprekken in de werkkamer'. Daarnaast houden zij rekening met elkaars kantoor- en thuiswerkdagen, 'zodat men toch re-

Deze unieke traditie willen wij behouden', aldus het college. De gemeente roep DUWO op om specifiek rekening te houden met de functie van verenigingshuizen en andere soorten woongemeenschappen in Leiden die door de nieuwe selectieprocedure mogelijk kunnen verdwijnen. Ook zegt de gemeente in te gaan op de uitnodiging van DUWO om het nieuwe beleid te bespreken. Huurdersvereniging BRES bood vorige week al een petitie aan aan DUWO waarin ze vragen het nieuwe hospiteerbeleid te heroverwegen. Hoe de details van het nieuwe hospiteren eruit gaan zien is nog niet bekend. Hoe DUWO kiest wie er naar een hospiteeravond mag is niet zeker, maar dit zou gebeuren op basis van 'objectieve criteria'. DUWO liet eerder weten dat het nieuwe systeem juist bedoeld is om hospiteren transparanter te maken. 'Het huidige systeem sluit onbedoeld veel mensen uit. Studenten zonder netwerk, met minder toegang tot informatie of zonder aansluiting bij bepaalde verenigingen, maken hierdoor aanzienlijk minder kans op een kamer.' Naar verwachting wordt pas in 2026 duidelijk wat het definitieve beleid gaat worden.

gelmatig alleen op de werkkamer kan werken'. Ook zijn medewerkers met een gedeelde werkplek ontevreden over de ruimte voor persoonlijke eigendommen, zoals boeken. Zij geven daar een 4,9 voor, terwijl medewerkers met een eigen werkplek er een 7,2 voor geven. 'De meerderheid van de personen die we hebben gesproken heeft een duidelijke voorkeur voor individuele kantoorruimte', staat in het onderzoek. 'Beperkte opslagruimte voor boeken en materialen is een meermaals genoemd kritiekpunt. Er is bij een aantal behoefte aan meer kastruimte of opbergruimte, en voor sommigen een aparte tafel voor onderzoek van boeken of materialen.' Verder zijn medewerkers niet te spreken over het klimaat en de temperatuur. Zo zijn er klachten over te koude of te warme ruimtes en zetten sommige medewerkers de deur open om het klimaat beter te reguleren. Het gevolg is echter dat ze dan geluidsoverlast ondervinden vanuit de gang. Ook is de wifi in sommige ruimtes onstabiel, waardoor medewerkers soms hun eigen hotspots moeten gebruiken. Het meest positief zijn de medewerkers over het gebouw zelf: dat wordt omschreven als 'licht, modern, schoon en bevorderlijk voor contact tussen collega's'. Het gebouw wordt 'over het algemeen gezien als een verbetering ten opzichte van het voormalige Matthias de Vrieshof', hoewel met name een eigen werkkamer wordt gemist. In mei bleek uit een tevredenheidsonderzoek onder medewerkers van het faculteitsbureau, die ook in het Herta Mohr-gebouw zitten, dat ze vooral kritiek hadden op de vindbaarheid van hun werkplek in het gebouw en de klimaatbeheersing in de kamers. Ook de mogelijkheid om ongestoord te werken liet volgens hen te wensen over. De andere gebruikers van het gebouw (waaronder LIAS, KITLV en NINO) zijn niet bevraagd omdat die niet vallen onder de Faculteit Geesteswetenschappen. Zij kunnen voor kritiek terecht bij de Servicedesk.

Rectificatie

In *Mare* 3 van 18 september staat in het artikel 'Tentamen om acht uur' 's ochtends vroeg "is voor niemand goed" dat het eerstejaars tentamen inleiding recht om acht uur 's ochtends zou zijn. Dat klopt niet. Het tentamen was aanvankelijk op dat tijdstip gepland maar is later verplaatst naar negen uur 's ochtends. Het is overigens nog steeds mogelijk dat er tentamens om acht uur 's ochtends worden georganiseerd.

Een politieauto gaat afgelopen zaterdagmiddag in vlammen op nadat een protest op het Malieveld voor een strenger asiel-beleid volledig uit de hand is gelopen

Maar wie zijn de extremisten die géén geweld plegen?

De meeste extremisten met radicale ideeën zetten nooit de stap naar geweld. Het is belangrijk om te weten wat deze mensen tegenhoudt, betoogt Bart Schuurman, hoogleraar terrorisme en politiek geweld. 'Ik snap totaal niet dat politici het over Antifa hebben. De dreiging komt van extreemrechts.'

DOOR MARCIËLLE VAN DER KRAAN
FOTO ANP

'Azc, weg ermee!' klonk het afgelopen zaterdagmiddag voor het D66-kantoor in Den Haag: ruiten sneuvelen, pogingen om een brandende vuilniscontainer naar binnen te rijden mislukken. Wat begon als een rechtse demonstratie op het Malieveld sloeg om in gewelddadige chaos. Op de A12 gooiden gemaskerde relschoppers flessen en stenen naar agenten en vernielden politiebusjes en -auto's. Aan het Binnenhof werd de poort bestormd, op het Plein vlogen terrasstoelen in de richting van de ME. 'Heel veel extremisten geloven dat geweld legitiem en noodzakelijk is voor een – in hun ogen – betere toekomst', vertelt Bart Schuurman, die begin volgende maand zijn oratie uitspreekt. 'Maar ook een heleboel mensen met dezelfde ideeën zetten nooit zelf die stap naar geweld. Ik zou zeggen dat 95 procent van de extremisten niet de aanslagen pleegt die hun wereldbeeld voorschrijft. Wat zijn dan die obstakels die hen tegenhouden?' Hoe meer binding met de samenleving, hoe onwaarschijnlijker het is dat iemand gewelddadig wordt of een aanslag pleegt, stelt Schuurman. 'We zien dat heel veel extremisten gewoon een opleiding volgen, een baan of jonge kinderen hebben. Ze zeggen wel dat ze een revolutie willen, maar in de

praktijk spannen ze zich er niet voor in, althans niet met geweld. Ze hebben zich dus gek genoeg ook weer gecommitteerd aan de maatschappij die ze zeggen te verloochenen.' Daarbij helpt het als ze in contact komen met diverse wereldbeelden. 'Met extreme vrienden heb je het aan de borreltafel misschien over een revolutie, maar thuis, op je werk of bij je oude schoolvrienden hoor je heel andere geluiden. Dan heb je misschien minder snel de neiging om tot extreme acties over te gaan.' Ook heeft juist het toetreden tot extremistische groeperingen, verrassend genoeg, een remmend effect op het gebruik van geweld. 'In een aantal gevallen is deelname aan Al-Qaida, Isis of neonaziclubs natuurlijk wel risicoverhogend, maar in een heleboel niet. Want veel organisaties realiseren zich dat ze heel zwak zijn ten opzichte van de staat. Als je dan een aanslag gaat plegen zijn twee uitkomsten heel waarschijnlijk: of je wordt opgepakt en gaat heel lang de bak in, of je wordt doodgeschoten.' De meeste extreme groepen willen dat risico liever niet nemen. 'Ze richten zich eerst op het bouwen aan de beweging: meer zieltes winnen, meer geld bij elkaar sprokkelen en propaganda verspreiden. Dan zie je, met name op rechts, heel veel andere activiteiten die we moeilijker kunnen duiden

als direct staatsgevaarlijk, maar uiteindelijk wel hetzelfde doel hebben: het omverwerpen van het systeem.' Toch zijn er genoeg voorbeelden van extremisten die wel politiek geweld gebruiken. Volgens Schuurman gaat het vaak om 'eenlingen', mensen die sociaal onbeholpen zijn of zich geen raad weten met de interne discussies binnen een groep. 'Voor sommigen is dat te veel gelul. Ze willen niet alleen praten, maar daadwerkelijk actie ondernemen. Als ze geen steun krijgen, gaan ze alleen op pad, als lone actors.' Schooluitval, sociaal isolement en veel tijd doorbrengen in online bubbels kunnen het risico op geweld vergroten. 'Als mensen in isolement raken, gaan ze meer tijd online spenderen en dan kan ze vatbaarder maken voor radicale ideeën. Daarom werd complotdenken tijdens de coronapandemie steeds groter. Als je soms leest wat mensen geloven, denk je: waar gaat dit over? Maar er zijn toch genoeg aanhangers om een wezenlijke bedreiging voor de rechtsorde te vormen.' Schuurman ziet hoe met name in de VS de spanningen hoog oplopen. 'Ik vind de reacties op de aanslag op Charlie Kirk schokkend. Antifa wordt aangewezen als boosdoener, terwijl het motief van de dader helemaal niet duidelijk is. Volgens mij las ik zelfs dat hij eerder aan de rechterkant van het spectrum zit.' Dat in Nederland ook een motie werd aangenomen om Antifa als terroristische organisatie aan te merken, schokte de hoogleraar nog het meest. 'Ik denk dat politici zich heel goed achter de oren moeten krabben of zij wel het beste voorhebben met het beschermen van onze democratische rechtsvorm. Als je gaat kijken naar wat Antifa voor dodelijk geweld heeft gepleegd de afgelopen jaren, moet je heel hard zoeken. 'Je gaat een van onze zwaarste wetsartikelen inzetten tegen een ambigue groep. Je loopt daarmee het risico dat iedereen die het niet met mensen als Trump eens is als terrorist wordt bestempeld. Daarmee zet je de deuren open naar heel ernstige vormen van machtsmisbruik. Het was niet Antifa die afgelopen zaterdag de politie aanviel, het D66-partijkantoor overhoop heeft gegooid en het Binnenhof wilde bestormen. Dat waren rechts-extremisten en voetbalhooligans.' In AIVD-jaarverslagen of in de NCTV-dreigingsanalyses wordt het geweld van links-extremisme heel laag geschat. 'Er is amper geweldsbereidheid, zeker qua persoonsgericht geweld. Dus ik snap helemaal niet dat we het over Antifa hebben, terwijl ook in ons land de dreiging – als we naar extremen kijken – veel meer van extreemrechts en het jihadisme komt. Als je kijkt naar politiek geweld in de VS de afgelopen twintig jaar, zie je dat het rechtsextremisme daar de boventoon voert.' We moeten beter communiceren met onze politieke opposanten, vindt Schuurman. 'Je kunt heel makkelijk zeggen dat pvv'ers dom zijn, en dat voelt misschien wel lekker, maar de partij is wel weer de grootste in de Tweede Kamerverkiezingen. Dat wil niet zeggen dat dat de extremisten van de toekomst zijn, maar die polarisering indammen kan denk ik ook een belangrijk dempend effect op politiek geweld hebben.' Tegelijkertijd is polarisering ook 'gezond' in een democratie. 'Zolang je maar met je opposenten blijft praten en ze niet als vijand ziet. Dat laatste speelt steeds meer. Mensen willen niet eens meer praten met degenen met wie ze het niet eens zijn. Dat kan zeker een voedingsbodem zijn voor extreme partijen die bereid zijn om geweld te gebruiken.'

Bart Schuurman, Tussen idee en aanslag: Onderzoek naar terrorisme en politiek geweld in een veranderend veiligheidslandschap. Oratie. Lokhorstkerk, maandag 6 oktober, 16:00 u

Overal drempels

Dichte deuren, bijeenkomsten op onbereikbare plekken en docenten die zich weigeren aan te passen: studenten met een beperking stuiten nog op de nodige blokkades, ondervindt Avalon Leiman. ‘Het is een heel naar gevoel dat ik permanent ben buitengesloten.’

DOOR MARK REID
FOTO MARC DE HAAN

Op de begane grond van het Leiden University College (LUC) aan het Anna van Buurenplein in Den Haag lopen studenten door de toegangspoortjes, maar dat is voor bachelorstudent Avalon Leiman (25) geen optie. Haar rolstoel past niet door de draaihekken. Er is wel een deur, maar die kan alleen open als je de sleutel hebt, of als er een portier is die het voor je opendoet. En die portier is er soms niet. Dat leidt soms tot rare capriolen: ‘Ik heb wel eens onder het hek door moeten kruipen en mijn rolstoel achter me aan moeten slepen eronderdoor. Het heeft uiteindelijk twee jaar geduurd voordat ik een sleutel voor de poortjes kreeg’, vertelt Leiman.

Het is een tekenend voorbeeld van de figuurlijke en letterlijke drempels waar ze tijdens haar studie telkens op stuit. Toen ze in 2019 naar Den Haag verhuisde, kon ze nog intrekken in een van de woningen van het LUC. Daar kwam verandering in toen ze door haar verslechterde gezondheid een rolstoel nodig had. Dat was een probleem, want van de kamers waar LUC-studenten de eerste twee jaar verplicht moeten wonen, zijn er geen geschikt voor Leiman. Een paar zijn rolstoeltoegankelijk, maar niet volledig. Leiman: ‘Je kan er wel in met een rolstoel, maar bijvoorbeeld de keuken is niet aangepast. Ik kon niet douchen, ik kon daar toen geen thuiszorg krijgen en het was niet toegestaan een hulphond-in-opleiding te hebben. Dus ik moest eruit.’

Intmiddels woont ze samen met haar hulphond-in-opleiding Olive elders in Den Haag, en volgt ze nog steeds onderwijs aan het LUC. En hoewel ze nu makkelijker langs de poortjes komt, is college volgen nog steeds niet zonder barrières. Het begint al bij de ‘*ramp of death*’, zoals ze de rolstoelhelling voor het gebouw noemt en waarvan ze bij regen al meerdere keren met haar rolstoel is afgegleden. Maar daarnaast heeft ze ook veel te maken met bureaucratische belemmeringen. Vanwege haar gezondheid kan het voorkomen dat Leiman niet aanwezig is bij een college omdat ze een ongeplande medische ingreep moet ondergaan of fysiek niet in staat is naar de faculteit te komen. Ook is het voor haar moeilijk om voor langere tijd een pen vast te houden of om veel te typen. Daar zijn gelukkig aanpassingen voor te bedenken. Op advies van Fenestra, het netwerk dat studenten met een beperking ondersteunt, heeft de examencommissie toegezegd dat Leiman onder meer latere deadlines krijgt, de aanwezigheidsplicht wat losser wordt gehanteerd en ze een mondeling mag doen als haar gezondheid een schriftelijk tentamen niet toestaat. Maar: in het besluit van de examencommissie staat dat deze voorzieningen alleen gelden ‘waar mogelijk en

redelijk’. Wat ‘mogelijk en redelijk’ is, bepaalt de vakdocent. In het geval van Leiman heeft dat ertoe geleid dat ze soms feitelijk uitgesloten raakt van vakken, omdat docenten geen mondelinge tentamens willen afnemen of de aanwezigheidsplicht toch strikt hanteren. ‘Ik heb docenten gehad die zeiden: “Ik wil je niet in mijn college hebben, want ik vind die extra aanpassingen gedoe.” Ik volg nu alleen nog vakken waar de docenten mijn aanpassingen wel accepteren. Ik heb vaker gevraagd of ik onderwijs hybride kon volgen, dat ik online meekijk als ik niet naar de faculteit kan komen, maar dat kan ook niet. Jammer, want tijdens corona was dat geen probleem.’

Omdat ze bepaalde vakken niet kan volgen, kan ze haar minor journalistiek moeilijk afsluiten. Daarom is ze nu bij andere universiteiten aan het zoeken naar vervangende vakken waar ze wel aan deel zou kunnen nemen. Andere voorzieningen binnen het LUC-gebouw zijn ook niet afdoende voor Leimans behoeften. Zo dient ze bij zichzelf dagelijks voeding en medicijnen toe via een sonde in haar buikwand en een catheter naar haar hart. Daarbij moet ze haar kleren gedeeltelijk uitdoen, en vanwege kans op infecties moet dat gebeuren in een schone ruimte. Leiman: ‘Er is geen EHBO-kamer hier waar ik dat schoon en enigszins privé kan doen. De kolfkamer is niet rolstoeltoegankelijk en de wc’s zijn niet hygiënisch genoeg. Dus als ik mijn sondevoeding wil gaan mixen of medicijnen spuit, moet ik dat doen in de open keuken voor staffleden waar iedereen me kan zien. Dat vinden mensen verontrustend of vies, en voor mij is het vernederend om dat in het openbaar half ontkleed te moeten doen. Soms lekt er wat en moet ik me nog verder uitkleden. Maar ik moet wel, want ik kan mezelf niet verhoeren of medicijnen ontzeggen.’ De ontoegankelijkheid van het gebouw leidt ook tot uitsluiting. Een van de sociale knooppunten van het LUC is het dakterras op de vierde verdieping waar vaak borrels en andere evenementen worden georganiseerd. De enige toegangswegen naar het dakterras zijn een trap of een smal gangetje met hoge drempels. ‘Mensen willen me wel eens over de drempels tillen, maar dat is vernederend. Ik heb vaker gevraagd of evenementen niet gewoon binnen kunnen, maar daar wordt geen gehoor aan gegeven. Er was ook een Model United Nations-evenement van Leiden MUN dat ik zou voorzitten, maar waar ik uiteindelijk niet heen kon omdat het evenement gedeeltelijk werd gehouden op plekken met veel trappen en geen toegankelijk toilet. Uiteindelijk hebben ze gezegd dat ik moeilijk deed en zetten ze me uit de groepsapp zonder verder wat te zeggen.’ Screenshots die Mare heeft gezien bevestigen dit.

‘Sommige docenten zeiden: “Ik wil je niet in mijn college hebben”’

‘Het is een heel naar gevoel dat ik permanent ben buitengesloten. Ik voel me niet welkom of geaccepteerd. Ik ben bang om het woord discriminatie te gebruiken, maar dat is het feitelijk wel.’

En ze is niet de enige die dat ervaart. ‘Een vriendin die ook in Den Haag studeerde en in een elektrische rolstoel zat, kwam heel veel problemen tegen in Wijnhaven. We hebben een klankbordgroep opgezet voor mensen met verschillende beperkingen: visuele beperkingen, autisme, mensen met een dwarslaesie, en zo hebben we een doorloop gedaan van alle FGA-gebouwen om te kijken waar verbeteringen nodig zijn. ‘Het zijn vaak heel makkelijke dingen, zoals een beugel ophangen in een wc. Er was beloofd dat dat gedaan zou worden, maar dat is maar gedeeltelijk gebeurd. We hebben ook aanbevelingen gedaan voor het nieuwe Spuistraat-gebouw, maar ik weet niet wat daarmee is gebeurd. En dat terwijl aanpassingen in ieders voordeel zijn. Iedereen kan een beperking krijgen, ook tijdelijk.’ De logheid van de universiteit maakt studeren tot een beproeving. ‘Ik zou heel graag hier willen blijven voor mijn master: mijn vrienden en mijn mantelzorgnetwerk zijn hier. Maar ik ben wel naar andere universiteiten aan het kijken. En terugkijkend, als ik weer zou moeten kiezen, dan zou ik misschien wel iets anders hebben gekozen dan Leiden.’

‘Docenten moeten aanpassingen zeer serieus nemen of naar een gezamenlijke oplossing zoeken’

Mare vroeg de universiteit om een reactie. ‘buwo is verantwoordelijk voor de huisvesting van LUC’, laat woordvoerder Caroline van Overbeeke weten. ‘Er zijn diverse studentenkamers aangepast met automatische drukknoppen om de deuren naar de kamer en naar de lifthal te openen. Twee van deze kamers worden momenteel ook bewoond. Thuiszorg en een hulphond zijn wel degelijk mogelijk en op de vierde verdieping is een toegankelijke kolfruimte. ‘Het dakterras is helaas niet rolstoeltoegankelijk. Hoewel er geen officiële evenementen vanuit de universiteit worden georganiseerd op deze plek, is het terras voor studenten een belangrijke sociale omgeving en daarom was er de wens om deze toegankelijk te maken, dat bleek helaas erg kostbaar. ‘Onze docenten zijn verantwoordelijk voor de toetsing van de studenten op de leerdoelen van een vak. Een voldoende kan alleen gegeven worden wanneer de student aan het einde heeft aangetoond aan de leerdoelen te voldoen, ongeacht de accommodaties. Daarom hebben docenten enige vrijheid om te bepalen of de accommodaties kunnen worden geïmplementeerd. Op LUC worden docenten geïnstrueerd de accommodaties zeer serieus te nemen, en wanneer implementatie niet mogelijk is in overleg met de student gezamenlijk

tot een oplossing te komen.’ In 2018 tekende de universiteit de Intentieverklaring VN-verdrag voor inclusiever onderwijs. Op de vraag wat er sindsdien van die intentie terecht is gekomen, antwoordt Van Overbeeke: ‘Er vindt regelmatig overleg plaats op verschillende niveaus om de toegang tot het onderwijs voor elke student gelijkwaardig aan te bieden. In het geval de staf signalen ontvangt dat een student zich niet inclusief voelt behandeld, wordt hier serieus op ingegaan. Dit uiteraard in overleg met de studenten in kwestie. ‘Bij vastgoed is een toegankelijkheidsofficer aangesteld die input geeft en die gedurende het ontwerptraject van gebouwen het ontwerpteam adviseert. De aanbevelingen uit de klankbordgroep zijn meegenomen in het ontwerp van het Spuigebouw. Zodra het gebouw gereed is, zal er nog een review plaatsvinden. De aanbevelingen voor Wijnhaven en Anna van Buuren hebben geleid tot aanpassingen in deze gebouwen, zoals beugels in de toiletten en prioritering bij liften.’ Leiden MUN antwoordt desgevraagd dat de locatie van de conferentie in het Kamerlingh Onnesgebouw was en dat dat volgens de universiteit toegankelijk is. Ook andere locaties waar het evenement plaatsvond zouden toegankelijk zijn geweest. Verder ontkent de organisatie Leiman te hebben verteld dat zij geen voorzitter meer zou mogen zijn.

Studentendecaan: ‘Er moet geen willekeur zijn’

Studentendecaan Marcel Melchers vormt met andere studentendecanen Fenestra, een netwerk dat hulp biedt aan studenten met een beperking. ‘Zo’n 12 procent van de studenten heeft een beperking waarvan ze een belemmering ondervinden bij het studeren. Als een student om hulp vraagt, gaat dat via ons. Ons advies gaat naar de examencommissie, en die neemt dan een besluit. ‘Van de wet moeten instellingen aanpassingen plegen mits het geen onevenredige inspanning van diezelfde instelling vereist. ‘Maar er mag ook geen willekeur zijn. Het moet niet zo zijn dat de ene docent zegt: “het kan wel” en de andere: “eigenlijk niet”. Dat geeft alleen maar stress aan die studenten met een functiebeperking. ‘Er is veel verbeterd, maar het is nog niet ideaal. Vroeger hadden we bijvoorbeeld veel meer oude gebouwen dan nu. Nieuwe gebouwen en nieuwe technologie kunnen helpen om knelpunten weg te nemen. Er worden stappen gezet, maar soms wordt er ook een stapje teruggezet helaas. ‘Ik zou nog graag een tentamengebouw zien. Nu moeten alle aanpassingen op facultair niveau geregeld worden, dat vergt veel inzet en veel gedoe. In een tentamengebouw kan alles al klaarstaan voor studenten met een beperking. Dat vergt een investering maar die levert op termijn veel op. ‘Het zou ook mooi zijn als colleges worden opgenomen. Dat je de mogelijkheid hebt om colleges thuis te volgen en dan weer aan te sluiten als je daartoe weer goed in staat bent. Als je een periode hebt waarin je een paar weken aan huis gebonden bent, levert je dat nu al snel een half jaar studievertraging op.’

Hoe Insta (even) sterker werd dan ikzelf

Sociale media geven jongeren de kans zichzelf te uiten, maar bepalen ook hoe ze zichzelf zien. Communicatiewetenschapper Annemarie van Oosten legt uit hoe dat werkt. **Mare-redacteur Marciëlle van der Kraan** weet uit eigen ervaring wat dat betekent. ‘Ik deelde niet meer wat ik deed, ik deed wat Instagram mij vertelde.’

ILLUSTRATIE **SILAS.NL**

‘Heb jij nou je kont groter gemaakt op deze foto?’ Mijn beeldscherm licht op. Mijn hart slaat een slag over. Ik word overspoeld door paniek: ik ben betrap.

Ik was net twaalf toen ik Instagram downloadde op mijn iPod 5 die ik voor mijn verjaardag had gekregen. Snel zocht ik al mijn nieuwe vrienden uit de brugklas op en klikte op de volg-knop. Instagram was toen heel anders dan nu. Waar je nu uren kunt *doomscrollen* tussen dertig seconden durende videos van recepten, honden en politieke debatten (zo ziet mijn algoritme er in ieder geval uit), zag je toen vooral vierkante drie-pixel-foto's van boeken die mensen laz en, paarden en screenshots van notities met ‘I ♥ Summer!!’, allemaal overgoten met hetzelfde paarse filter.

Na hooguit twintig minuten scrollen kreeg je de melding: ‘Je bent helemaal bij!’ Je hebt alle berichten van de afgelopen twee dagen bekeken.’ Die melding krijgen we al jaren niet meer.

‘Jongeren kijken constant elk vrij momentje op Tiktok’, vertelt Annemarie van Oosten, communicatiewetenschapper aan de Universiteit van Amsterdam, die op 6 oktober een Studium Generale-lezing geeft over de invloed van sociale media op het zelfbeeld van jongeren. ‘Daardoor is die scheidslijn tussen het offline en het online leven heel klein geworden. Welk effect dat op jonge mensen heeft, is heel individueel.’

Als ik naar mezelf kijk, waren sociale media in eerste instantie niet meer dan dom en onschuldig tijdverdrijf. Foto's maken vond ik altijd al leuk en dit gaf me een reden om het wat serieuzer aan te pakken. Van al mijn spaargeld kocht ik een spiegelreflexcamera en samen met vriendinnen maakte ik in het park foto's die we vervolgens trots online plaatsten.

Elke Zillenial – de generatie tussen Millennials en Gen Z – zal zich nog wel het Instagram-account ‘fetching_tigerss’ herinneren, inmiddels allang niet meer actief. De zestienjarige Annegien Schilling uit Utrecht postte daar surrealistische beelden van foto's, wat haar destijds een miljoen volgers opleverde. Ik keek ernaar en dacht: dat wil ik ook.

Al snel ontdekte ik welke apps ze gebruikte – en gatekepte deze – en begon te experimenteren. Ik haalde nooit haar niveau, maar mijn account groeide tot maar liefst vierduizend volgers, onder wie ook fetching_tigerss. Kinderen van andere scholen kenden mij zelfs. Ze vroegen mijn vriendinnen uit mijn hockeyteam: ‘omg, ken jij dé Marciëlle?’

Elke volger gaf mij meer zelfvertrouwen en elke like voelde als een bevestiging. Telkens als ik verhalen hoorde van mensen die met ontzag over mij spraken vanwege mijn Instagramaccount, voelde ik mijn status groeien.

Maar hypes duren nooit eeuwig. Toen de surrealistische trend uitdoofde, ging ik gewone foto's van mezelf plaatsen. De volgers bleven, maar de likes daalden. Dat kon ik niet

verdragen. Dus ontdekte ik apps waarmee je likes kon verdienen door ze zelf aan anderen uit te delen. Zo hield ik het kunstmatige minimum van vierhonderd likes per foto in stand. Soms tikte ik de achthonderd of duizend aan. Het werkte verslavend. Ik wil niet weten hoeveel uren ik eraan verloren heb.

‘Je identiteit ontstaat altijd in relatie tot anderen’, legt Van Oosten uit. ‘Op sociale media presenter je jezelf, dat noemen we *impression management*. Je hebt veel meer regie over welk beeld je neerzet, en daar krijg je feedback op. Soms is dat bevestiging, soms kritiek. Mensen met veel zelfvertrouwen zoeken die validatie vooral op uiterlijk. Mensen met depressieve gevoelens gebruiken sociale media juist vaker om zich te vergelijken met anderen. Het is een manier om te begrijpen wat “normaal” is en dat beïnvloedt hoe je naar jezelf kijkt.’

Zelf heb ik nooit het idee gehad dat ik met zware gevoelens worstelde, maar ook bij mij sloop die voortdurende vergelijking er langzaam in. Merkkleding, hippe restaurantjes en foto's langs de Amsterdamse grachten werden ineens belangrijke maatstaven, ook voor mij. Ik kocht tweedehands designerstukken via Marktplaats, lunchte expres buiten de deur zodat ik daarvan een perfecte foto kon maken, en sleurde mijn moeder tijdens een dagje Amsterdam op iedere straathoek achter de camera.

In plaats van dingen te doen die ik deelde op Instagram, deed ik dingen die Instagram mij vertelde te doen.

‘Alles wat je van jezelf presenteert, wordt onderdeel van je zelfbeeld’, zegt Van Oosten. ‘Of dat nu foto's zijn van je sociale leven, die leuke restaurantjes of juist politieke of feministische content. Het gaat om dat moment waarop je jezelf afvraagt: wat wil ik laten zien? Je primet jezelf eigenlijk met een bepaalde eigenschap en dat beïnvloedt hoe je jezelf ziet.’

Hoeveel invloed sociale media hebben, hangt ook af van je omgeving. ‘Als ouders, vrienden of klasgenoten ook om geld of status geven, hebben sociale media natuurlijk veel meer effect op jou. Dan kan jaloezie sneller ontstaan dan in een omgeving waar dat minder speelt.’

Hoewel ik weinig ben tekortgekomen zat ik op school tussen kinderen van extreemrijke ouders. Kinderen van CEO's, beroemde kunsthandelaars of succesvolle advocaten gingen toch altijd net iets vaker op vakantie, droegen jassen met de waarde van mijn hele kledingkast en dineerden in de meest luxe restaurants.

Heel graag wilde ik net zo zijn als zij. Met een app hield ik

obsessief bij wie me volgde en wie niet. Zag ik dat klasgenoten wel mijn vriendinnen, maar niet mij volgden, dan voelde dat als een afwijzing. Mijn zelfbeeld liep daardoor deuken op. Maar dat deed ik eigenlijk vooral mezelf aan.

‘Sociale media kunnen voor contrasterende gevoelens zorgen’, vertelt Van Oosten. ‘Aan de ene kant zorgen ze voor verbondenheid met je vrienden, omdat je meer contact met ze kan hebben en volgt wat ze allemaal doen. Maar tegelijkertijd zie je ook veel meer dingen die niet goed zijn voor je zelfvertrouwen, zoals mensen die jou niet terugvolgen of vrienden die samen iets gaan doen waar jij niet bij bent. Dat kan natuurlijk zorgen voor gevoelens van uitsluiting, eenzaamheid en onzekerheid.’

Daarbovenop kwam mijn worsteling met uiterlijk. Selfies waren in mijn ogen vaak net niet goed genoeg: mijn haar te plat, mijn kin te laag, mijn ooglid te zwaar.

Tot ik FaceTune ontdekte. Eerst poetste ik alleen oneffenheden als pukkels weg. Later werden mijn tanden witter, mijn neus kleiner, mijn ogen groter en blauwer. Ik begon te geloven dat ik er echt zo uitzag, maar dat het alleen “niet goed was vastgelegd” op de foto.

Het escaleerde na een kerstshoot met vriendinnen. Op een foto lachte ik leuk, maar mijn billen leken te zijn verdwenen. Dat loste ik op met een paar snelle aanpassingen. Ik had die billen immers, je zag ze alleen niet goed op deze foto.

En toen was daar dus opeens dat ene bericht, in de groepschat van al mijn vriendinnen, met screenshot en al. ‘Heb jij nou je kont groter gemaakt op deze foto? Die kerstbal achter je is helemaal vervormd.’ En reacties als: ‘Die heeft wel een heel gekke vorm’. En: ‘Verkopten ze zulke kerstballen?’

Ik kon wel door de grond zakken. Ik verwijderde de foto en ontkende alles, maar ik was betrap.

We weten allemaal dat foto's regelmatig worden bewerkt, zegt Van Oosten. ‘En dat hoeft niet erg te zijn. Het bevordert ook de creativiteit, zoals make-up dat ook doet. We passen allemaal manieren toe om onszelf mooier te maken. De vraag is: in hoeverre bepaalt het jouw zelfbeeld? Heb je het nodig om jezelf waardevol te vinden, dan kan het verkeerd uitpakken. ‘Sociale media geven ons ook inspiratie en geven ons de kans te oefenen met identiteit en zelfpresentatie. Dat hoort bij je ontwikkeling. Sociale media maken het alleen heel makkelijk om je erin te verliezen.’

Daarom is het belangrijk dat je zelfbeeld uit meerdere dingen dan alleen sociale media blijft bestaan. ‘Zorg dat je weet op welke gebieden je jezelf ook hoog waardeert, dan heb je altijd iets om op terug te vallen. Bedenk: ik vind het belangrijk om er goed uit te zien, maar ik vind het ook belangrijk om goed te zijn in sport of om goede cijfers te halen.’

Betrapt worden was mijn wake-up-call. Na dat moment verwijderde ik meteen alle apps waarmee ik mijn online zelfbeeld vormde. Het was de laatste keer dat ik, op zonnige filters na, nog foto's bewerkte. En gelukkig had ik dingen waarop ik terug kon vallen: ik kan best prima hockeyen, kan goed met een camera overweg en heb – mede dankzij mijn obsessieve tijd met merkkleding – best een leuke kledingstijl ontwikkeld. Ik had die bewerkte foto's niet meer nodig om me goed over mezelf te voelen.

Nu haal ik nooit meer dan driehonderd likes (eerder de helft daarvan), vergeet ik foto's te plaatsen van vakanties of van dinertjes buiten de deur en post ik soms voor de grap lelijke foto's van mezelf met drie onderkinnen.

Het heeft heel lang geduurd voor ik ervoor uit durfde te komen dat ik mijn foto's een tijdje heb gefotoshopt. Dat ik dit nu openlijk kan vertellen, zegt misschien wel meer over mijn zelfvertrouwen dan duizend likes ooit hadden kunnen doen.

Annemarie van Oosten, #Zelfbeeld, Jongeren, identiteit en de invloed van sociale media. Lezing Studium Generale, Lipsiusgebouw, zaal 039, 6 oktober, 19:30 u.

Alleen een slechte economie kan de VS nog redden

President Donald Trump kondigt aan hij een handelsdeal heeft bereikt met het Verenigd Koninkrijk, afgelopen mei in het Witte Huis

De Amerikaans econoom en Nobelprijswinnaar Paul Krugman ziet met lede ogen aan hoe zijn land wordt vernield. Maar toch heeft hij nog hoop. ‘Trump kan zichzelf nog opblazen.’

DOOR VINCENT BONGERS
FOTO MOLLY RILEY/WHITE HOUSE

‘Let’s go’, zegt Paul Krugman (72) op vriendelijke doch ietwat gehaaste toon. Hij heeft deze woensdag in Den Haag een zeer strak schema. Over een klein kwartiertje geeft hij een lezing in het Wijnhavengebouw, waar hij zal worden aangekondigd als ‘de koning van de economie’. Hij ploft neer op zijn stoel. ‘Brand los, wat wil je weten? Vast iets over de *craziness* in mijn land.’

Inderdaad. Wat vindt u van het economische beleid van Trump?
‘Dat is desastreus. Al zijn de effecten van de tarieffheffingen nog niet zo heel sterk. De economische groei vertraagt echter en de inflatie neemt nog steeds toe. Dat is niet zozeer het gevolg van de tarieven. De deportaties van migranten hebben een grotere invloed op de prijsstijgingen. Er zijn simpelweg minder mensen die in de landbouw

(durven) werken, dat schaadt de productie en daardoor gaan de prijzen omhoog.’

Moet Europa zich zorgen maken over de verslechtering van de Amerikaanse economie?
‘De neiging is om de invloed van de vs op de wereldeconomie te overschatten. Europa exporteert iets van vier procent van haar totale bruto product naar Amerika, dus een recessie zou nu ook weer niet zó impactvol zijn. Europa krijgt dan een relatief klein tikje.’

Verwacht u dat Trump de slag om controle over de Amerikaanse centrale bank (Fed) gaat winnen?
‘Het is haast niet in te schatten. Hij wil Lisa Cook, een van de bestuurders bij de Fed ontslaan. Dat mag Trump alleen doen als is aangetoond dat Cook nalatig was of frauduleus handelde. Hij

probeert dat nu voor elkaar te krijgen, maar de rechter heeft daar tot nu toe een stokje voor gestoken: een juridische overwinning voor de *good guys*. ‘Het zal nu naar het Hooggerechtshof gaan. Ik denk dat het *fifty fifty* is of Trump de macht grijpt bij de bank. Als de president van de rechter bestuurders mag ontslaan, dan is het hek van de dam. Dan kan hij doen wat hij wil.’

Glijdt de vs af naar een autoritair regime?
‘De kans daarop is óók vijftig procent. Laat ik duidelijk zijn, wat er in mijn land gebeurt, maakt me doodsbang. We staan dicht bij de rand van de afgrond. ‘Het enige dat ons nog kan redden is juist de verslechterende staat van de Amerikaanse economie. Het is de belangrijkste reden waardoor Trump best impopulair is, als je kijkt naar de

tenschap en kennis in Amerika. De Europese economie heeft veel sterke kanten en kan profiteren van angstige wetenschappers die weg willen uit de vs. Probeer hen aan de haak te slaan. Ik denk dat de hub voor technologie kan verhuizen naar de Europese kant van de Atlantische oceaan.’ ‘Kijkend naar het vaccinbeleid van de minister van Gezondheid Robert Kennedy is het niet gek om te denken dat er ook een braindrain uit de medische sector op gang komt. Nederland zou de hele staf van de National Institutes of Health zover kunnen krijgen om hiernaartoe te verhuizen. Dat is weliswaar een karikatuur van de situatie, maar niet eens heel erg vet aangezet. ‘Wie weet pakt dit allemaal heel goed uit voor jullie. Er is een oud grapje dat stelt dat er ergens langs de plek waar ooit de Berlijnse muur stond een standbeeld van Stalin hoort te staan. Deze dictator hielp immers met zijn agressieve beleid mee aan de komst van een verenigd Europa. Misschien blijkt straks dat Europese kunstenaars moeten gaan werken aan een groot standbeeld van Trump omdat hij met zijn destructieve gedrag een nieuwe impuls heeft gegeven aan Europa.’

Trump zet ook de universiteiten onder druk. Kunnen ze hun verzet blijven volhouden?
‘Harvard mag echt niet toegeven. Ja, ze krijgen geld van de overheid, maar zijn van zichzelf immens rijk. Nu is het moment om principieel te zijn en te blijven vechten. Paaien en concessies doen, heeft geen zin, want Trump ziet dat als een zwakte. Hij komt dan alleen maar terug aan je deur om meer te eisen. Het is tijd om op te staan en “nee” te zeggen. ‘Ik werk nu aan de City University in New York. Wij hoeven ons geen zorgen te maken omdat we geen geld van de federale overheid krijgen. We moeten het van de staat en de stad New York hebben. Mocht Trump ons op een andere wijze onder druk zetten, dan heb ik goede hoop dat mijn instituut weerstand biedt. Onze studenten zouden niet accepteren dat we buigen.’

Kan het Trans-Atlantische verbond nog hersteld worden?
‘Eerlijk gezegd, zou ik ons, zelfs als Trump opgevolgd wordt door een president die normaal doet, voorlopig niet meer vertrouwen. Het is al niet best dat de meerderheid in mijn land voor deze kerel koos. Hoe we vervolgens te werk zijn gegaan in onze relatie met onder andere Europa, is minstens zo erg. Het maakt ons een onbetrouwbare partner. Europa moet een weg inslaan waar het niet afhankelijk is van de “goedaardige wereldmacht” Amerika.’

Mannen vallen buiten de boot

In zijn lezing liet Paul Krugman zien hoe de moord op Charlie Kirk samenhangt met de economische geografie van de vs.

‘Niemand weet waarover ik het ga hebben en ik ben er ook niet zeker van dat ik het zelf wel weet, maar laat ik een poging wagen’, zegt Paul Krugman aan het begin van zijn lezing over economie en welzijn in een volle collegezaal in Wijnhaven, vorige week woensdag. ‘Het helpt mijn vrouw (econoom Robin Wells, red.) en mij dat we even in het prachtige Nederland zijn. Het is goed voor ons welzijn dat er letterlijk wat afstand is tot de waanzin in ons land. ‘Maar ik ga toch beginnen met wat te vertellen over wat er daar allemaal aan de hand is. De moord op Charlie Kirk kun je namelijk verbinden aan economische geografie. Het gaat me dan niet om de verdachte. Mijn belangstelling als wetenschapper gaat uit naar waarom Kirk succesvol was. Zijn boodschap valt vooral goed bij ontevreden jonge mannen. Zij vinden dat ze niet krijgen wat ze verdienen en dat zorgt voor ressentiment. ‘Kirk signaleerde een probleem dat legitiem is: er is iets misgegaan met de mannen in de Amerikaanse maatschappij. Zijn oplossingen voor dat probleem zijn totaal verkeerd. Een deel van deze mannen wil de klok terugdraaien en conservatieve politici en activisten dragen dat uit. ‘De Amerikaanse economie mag mooie groei cijfers hebben gehad. In delen van het land zag je daar niet veel van terug. Veel banen in industrieën zijn verdwenen en die komen ook niet meer terug. Het gaat vooral om werk dat *male coded* is: werk dat vaker door mannen dan door vrouwen wordt gedaan en cultureel ook als banen voor mannen wordt gezien. In delen van Europa zie je deze ontwikkelingen ook, denk aan de voormalige ddr. ‘Het aantal banen dat *female coded* is, zoals de zorg nam juist toe. Met name mannen vielen dus in bepaalde regio’s uit de boot. Terwijl dat niet hoeft, er is absoluut geen enkele reden waarom er niet meer mannelijke verpleegkundigen zouden kunnen zijn. We moeten van die codering af zien te komen en niet alleen naar het bruto binnenlands product kijken. Non-monetaire zaken als waardigheid en een doel hebben in het leven zijn heel belangrijk om de pijn die deze problematiek met zich meebrengt te verzachten.’

Foto Arash Nikkha

Nobelprijswinnaar bereikt ook het grote publiek

Econoom Paul Krugman werd op 28 februari 1953 geboren. Hij studeerde aan Yale en promoveerde aan het Massachusetts Institute of Technology waar hij later ook hoogleraar werd. Dat was hij ook aan Stanford en Princeton. Tegenwoordig is hij hoogleraar aan de City University of New York. Hij is gespecialiseerd in internationale handelstheorieën en de mondiale spreiding van welvaart. Hij ontving voor zijn werk in 2008 de Nobelprijs voor de Economie. Hij is een van de bedenkers van de zogeheten ‘New Trade Theory’ en ‘New Economic Geography’ waar veel aandacht wordt gegeven aan schaalvergroting, internationale netwerken en de voorkeur van consumenten in context van de wereldhandel. Niet alleen is hij een begaafd theoreticus, hij weet ook zijn ideeën te vertalen naar het grote publiek. Hij schreef meer dan twintig boeken, waaronder de nodige bestsellers, en zijn wetenschappelijke artikelen worden vaak geciteerd. Krugman schreef ook veel opiniestukken over meer zaken dan alleen economie. Hij had 25 jaar een column bij de *New York Times*. In 2024 vertrok hij daar omdat de redactie zich steeds meer met zijn columns probeerde te bemoeien. ‘Mijn naam werd gebruikt om een verhaal te vertellen dat niet langer het mijne was’, schreef hij daarover. Tegenwoordig publiceert hij vooral op Substack.

Zoek het lekker zelf uit

Door de teloorgang van de sociale advocatuur verliezen steeds meer mensen hun toegang tot het recht. Onacceptabel, vindt advocaat Ernst van Win. ‘Door jarenlang slecht politiek beleid is het helemaal afgekalfd.’

DOOR VINCENT BONGERS

‘Of het nou de hooligan is die bij D66 de ruiten ingooit of een linkse activist die op de A12 zit: ze hebben allemaal recht op goede rechtsbijstand’, zegt Ernst van Win (66). ‘Iedereen moet de beschikking kunnen krijgen over een goede advocaat. Regel je dat niet afdoende, dan krijg je zaken als de Toeslagenaffaire en Groningen.’

Van Win is voormalig partner van De Clercq advocaten en notariaat in Leiden en oud-deken (toezichthouder) van de Haagse orde van advocaten. Maandag geeft hij een lezing in het Gorlaeus over de sociale advocatuur.

De sociale advocatuur maakt het recht toegankelijk voor mensen die kwetsbaar zijn ‘en niet genoeg centjes hebben om een advocaat te betalen’, vertelt Van Win, die is gespecialiseerd in arbeids- en medezeggenschapsrecht. ‘Goede rechtsbijstand is essentieel voor een beschaafde maatschappij. In Nederland was dat geregeld, maar door jarenlang slecht politiek beleid is dat helemaal afgekalfd.’

Driekwart van de zaken wordt gevoerd tegen de overheid, die zich laat bijstaan door topkantoor Pels Rijcken. ‘Advocaten zijn de enigen die geheel partijdig tegen de overheid vechten. We moeten, als jij wordt aangevlogen door de staat, alles doen om jou bij te staan. Toen ik in 1983 bij De Clercq begon als advocaat was dat nog goed mogelijk. Als iemand zich meldde met een echtscheidingszaak maar niet genoeg geld had, dan kreeg je financiering van de overheid die net voldoende was om met plezier het werk te doen. ‘Ik deed ook met hart en ziel kinderstrafrecht voor Leidse kinderen die nog niet eens konden lezen. De meeste advocaten pakten zulke zaken op. Verder gaven sociaal bewogen commerciële kantoren les aan sociaal advocaten.’

Maar toen kwam de klad erin. ‘Sociaal advocaten kwamen onder controle van de Raad voor Rechtsbijstand. Je moest precies doen wat de raad wilde, anders werd je eruit gegooid. Daardoor pakten wij steeds minder zaken op.’

Daarnaast kwam er steeds minder geld van het Rijk. Gespecialiseerde kantoren verdwenen uiteindelijk zelfs. ‘Aan een echtscheidingszaak ben je snel dertig uur bezig, maar voor die uren kreeg je een veel te laag bedrag. Sociaal advocaten verdienden uiteindelijk minder dan het minimumloon. De overheid zei: zoek het maar lekker zelf uit. Wij zijn nu een groot commercieel kantoor, omdat we anders niet zouden kunnen blijven bestaan.’

Een nieuwe lichting opleiden is ook problematisch. ‘We hebben met de overheid afgesproken dat wij zorgen voor een goede opleiding van sociaal advocaten. Een stagiair kost echter heel veel geld voor een klein kantoor, want die moeten ze zelf betalen.’ De sociale advocatuur heeft ook steeds meer concurrentie gekregen van de commerciële kantoren. Het is lastig om studenten te vinden die het willen doen. ‘Hoe gaan zij een huis en een auto betalen met die lage vergoedingen? Daar komt nog bij dat mijn generatie, die sociaal bewogen is, met pensioen gaat.’

Een groot tekort aan sociaal advocaten dreigt dus. Pas in 2017 klonk er een noodkreet toen het eerste rapport van de commissie Van der Meer verscheen. ‘Daarin staat dat er jaarlijks een tekort van 120 miljoen op de rechtsbijstand was ontstaan. Doe je er nu niets aan, dan gaat de sociale advocatuur door het afvoertputje, aldus Van der Meer. De bewindslieden deden eerst niets. Vervolgens is er één keer 154 miljoen geïnvesteerd.’

Dat is te weinig en er kwam een extra barrière bij. Onder de vvd-kabinetten zijn de griffierechten zo hoog geworden dat een gewone burger eigenlijk niet makkelijk meer naar de rechter kan. ‘Dat geldt ook voor kleine bedrijven. De vvd roept heel hard dat ze voor de hardwerkende burger opkomt, maar de partij laat ze juist in de steek, terwijl toegang tot het recht juist een liberaal beginsel is.’

Eerder dit jaar verscheen er een tweede rapport Van der Meer. Hierin staat dat er jaarlijks veertig miljoen extra nodig is om de sociale advocatuur te redden. Het kabinet komt over de brug met dertig. ‘Elk jaar kom je dan tien miljoen euro tekort.’

Alleen geld is niet genoeg. Nieuw elan onder jonge juristen is noodzakelijk. ‘Dat moet beginnen bij de universiteit en bij die leuke mensen van de Leidse rechtswinkel. Laat studenten zien dat het interessant en goed werk is om mensen bij te staan die kwetsbaar zijn.’

De animo onder studenten is er, vertelt Van Win, die zelf ook onderwijs geeft. ‘Ik ben heel blij met de jongere generatie advocaten die ik mag opleiden. Dat zijn leuke jongens en meisjes die overal vandaan komen - niet uitsluitend van het corps zoals vijftientig jaar geleden - en zeer gemotiveerd zijn. Je moet ze alleen wel de mogelijkheid bieden om een acceptabel inkomen te verdienen.’

Albrecht Dürer. Vier ruiters van de Apocalyps. Circa 1498.
Uit de collectie van de Leidse Universiteitsbibliotheek

Waarom de wereld vandaag vergaat (of morgen)

De grenzen tussen kerk en staat vervagen steeds meer in de vs, ziet promovendus Manon Portos Minetti. Evangelicals willen de eindtijd versnellen, en dat schemert door in het overheidsbeleid. ‘Sommige Amerikanen hebben hun auto’s of huizen al verkocht.’

DOOR ELSE VAN DER STEEG

Voor wie het was ontgaan: het einde der tijden is aangebroken. Tenminste, als je afgaat op wat Amerikaanse evangelische christenen, de zogeheten *evangelicals*, betogen. ‘Ze geloven dat vandaag de *rapture*, dus het einde van de wereld, begint’, vertelt Manon Portos Minetti. ‘Inmiddels denken ze morgen, omdat het vandaag nog niet is gebeurd.’ Portos Minetti is PhD bij het Centre for the Arts in Society en geeft op 6 oktober een lezing over haar onderzoek naar het christenizisme in de vs. ‘Dit gebeurt om de zoveel jaar, zeker in Amerika. Toen in 2002 de Olympische spelen in Salt Lake City waren, dachten veel mensen: de Olympische vlam gaat heel Amerika in brand zetten en wij worden meegenomen naar de hemel.’ Deze keer is de aanleiding: een eindtijddroom van een Zuid-Afrikaanse pastoor. ‘Je ziet nu goed hoe groot die beweging is.’ Het gaat niet alleen om TikTok-filmpjes en memes op social media, duizenden Amerikanen hebben hun auto’s of huizen verkocht voor de verwachte *rapture*. ‘Er gaat zelfs een verhaal rond van een vrouw die haar kinderen aan jeugdzorg heeft overgedragen, omdat ze verwacht dat die niet meegaan naar de hemel.’ Het apocalyptisch denken van het christenizisme beïnvloedt op de Amerikaanse politiek. ‘Sinds Trumps tweede termijn gaan politiek en het evangelische christendom gelijk op. Bij de *evangelicals* heerst het idee dat de eindtijd nodig is om Jezus terug te laten keren. Ze zoeken naar bepaalde tekenen die wijzen op de eindtijd: hongersnoden, die hebben we; politieke instabiliteit, hebben we; oorlogen, zijn er ook. ‘Een ander belangrijk teken voor die eindtijd is dat de Joden in Israël moeten zijn. Voor Trump, maar met name voor zijn achterban, is het dus belangrijk dat Israël bestaat. Daarna is het idee: als alle Joden in Israël zijn, moeten we ze of bekeren tot het christendom, of ze moeten allemaal dood en dán pas kan Jezus terugkomen.’ Dat de regering beweert juist vóór het Joodse volk te zijn, is volgens Portos Minetti een dekmantel. ‘Het klinkt als een complottheorie, maar dat is het niet. Voor Trump herkozen werd, is er door

een conservatieve denktank met *evangelicals* een plan geschreven, Project 25, waaronder dan weer Project Esther valt. Daarin staat hoe pro-Palestijnse stemmen het zwijgen moet worden opgelegd en de tweestatenoplossing kan worden voorkomen. Ze refereren in Project Esther naar dat ultieme plan om de eindtijd sneller teweeg te brengen. Sommige passages zijn een op een overgenomen in overheidsbeleid.

‘Of Trump hier zelf ook in gelooft, is onduidelijk. Heel veel van dat eindtijd-narratief werd ook weer gebruikt tijdens de begrafenis van Charlie Kirk. Hij werd door alle sprekers een martelaar van het christendom genoemd, er zijn nu zelfs mensen die beweren dat Charlie Kirk Jezus is. Maar goed, dat werd ook gezegd over Trump nadat hij beschoten was. Trump noemde Kirk een martelaar voor Amerika en hij zet krabbeltjes onder beleid dat door zijn adviseurs wordt gemaakt, maar het is aannemelijker dat hij dat doet omdat het hem politiek wel goed uitkomt.’

Ondertussen is de scheidslijn tussen kerk en staat is ‘totaal aan het vervagen’, ziet de onderzoeker. ‘De genocide in Gaza is zo hevig omdat niemand ingrijpt. Dat zou anders zijn als de vs zou zeggen: dit moet stoppen. In de vs staan lhbtq-rechten onder druk. In bijvoorbeeld Florida is er geen vaccinatie-mandaat meer, dat gaat gewoon enorm veel ziektes teweegbrengen.’

Dat het *evangelicalism* zo succesvol is, valt historisch te verklaren. ‘Het concept erachter wordt ook wel zombienationalisme genoemd, omdat de gedachte even doodgaat en na een aantal jaar weer tot leven komt. Zeker in een gefabriceerd land als de vs zie je dat er constant een zoektocht gaande is naar identiteit. Amerikanen zijn altijd bang geweest voor satanisme, dat wordt gezien als het ultieme kwaad. Daar tegenover staat dan het “goede” evangelisme, waar wit, mannelijk en christelijk de belangrijkste waarden zijn.’

Dat kwaad is elke tijdperiode weer anders. ‘Eerst was het de inheemse Amerikaanse bevolking, daarna Chinese immigranten. In de jaren 80 waren het groepen jongeren in zwarte kleren, die zouden stiekem pedofielen zijn die baby’s opeten. Dat baby-eet-concept komt ook telkens terug. Complottheorieën, evangelisch rechts en het christenizisme zitten heel dicht bij elkaar. Dat creëert weer het gevoel van een “wij tegen hen”-identiteit: “We voeren dit ultieme gevecht om de ziel van Amerika en wij zijn aan het winnen.”

Gek genoeg vinden mensen dat ook leuk. ‘Ze zien het als een spel het einde der tijden te voorspellen. En omdat zij aan de “goede” kant staan, zijn ze het spel ook nog eens aan het winnen. Het voelt alsof ze onderdeel zijn van een groot geheim. En dat zie je op TikTok heel sterk, mensen lijken in een soort *rapture psychosis* te raken. Omdat het iets speels heeft – tekenen zien, fantaseren over hoe de hemel er dan uitziet – blijft het mensen bezighouden.’ Vindt het gedachtegoed ook zijn weg naar Nederland? ‘Het is hier kleinschaliger dan in de vs, maar ook in Nederland zijn er organisaties die geld inzamelen zodat Israëlische kolonisten op de Westoever wapens kunnen kopen. Maar toch is de christenizistische overtuiging in Nederland een stuk minder groot dan je zou denken als je kijkt naar hoe er wordt gestemd in de Tweede Kamer.’

Manon Portos Minetti, Religie als politiek instrument: de invloed van christenizisme in de vs. Amare (Trappen), Spuiplein 150, dinsdag 6 oktober, 17:00 u. Toegang gratis

Ernst van Win, Sociale advocatuur. Lezing, Gorlaeus, maandag 29 september, 16:00 uur, Aanmelden: formdesk.com/universiteitleiden/bolwerkborrel

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,- per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van €4.500 te boven gaan

Het **Nieuwe Mannheim Orkest** speelt een bijzonder programma met **muziek van drie grootmeesters**: Debussy (La cathédrale engloutie), Ravel (Shéhérazade) en Mahler (Symfonie nr. 4). Onder leiding van Quentin Clare speelt het orkest op zaterdag 4 oktober in De Duif, Amsterdam, en **zondag 5 oktober in de Stadsgehoorzaal**, Leiden, met sopraan Lilian Farahani als soliste. **Kaarten zijn te koop via mannheimorkest.nl**

Doe meer met je kennis! Vrijwilligers gezocht voor één uur per week **bijles en huiswerkbegeleiding** op verschillende locaties of bij de leerling thuis. **Leiden-Noord, basisonderwijs**, 10 leerlingen. Groep 4 t/m 8. **Voortgezet onderwijs**: *Mbo student, niveau 4 Engels. *Economie, Engels, 2 vmbo basis/kader. *Nederlands, Engels, 4 vmbo. *Nederlands, brugklas mavo/havo. *Twee leerlingen Nederlands 4 havo. *Engels, 2 mbo. *Duits, economie, 4 vmbo basis/kader. *Nederlands, biologie, planning 4 vmbo kader. *Nederlands, 3 vmbo kader. *Wiskunde, 4 vmbo tl. **Leiden-Zuid**, *3 leerlingen basisonderwijs. *Ook hulp gevraagd bij organisatie van de bijles, één of twee middagen per week. **Onderwijswinkel Arubapad 2** (Het Gebouw), ma, wo en do 15-17u. Tel. 071-5214256. E-mail: hdekoomen@owwleiden.nl.

Maretjes-extra zijn bedoeld voor semi- commerciële instanties. De prijs voor een Maretje-extra is €23,- incl. btw voor elke vijfendertig woorden. U kunt deze advertenties uiterlijk op de vrijdag vóór het verschijnen van Mare opgeven bij Bureau van Vliet B.V., Wateringweg 129, 2031 EG Haarlem, | +31 (0)23-5714745, info@bureauvanvliet.com

COLOFON

Mare: Rapenburg 38, 2311 EX Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden
Telefoon 071-527 7272
E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl of weekbladmare@protonmail.com
Website mareonline.nl
Twitter @weekbladmare
Mastodon @weekbladmare@mastodon.online
Bluesky @mareonline.nl
Instagram @weekbladmare
Facebook: Leids Universitair Weekblad Mare
De redactie is op vrijdag gesloten.
Oplage circa 5.000

Hoofredactie:
Frank Provoost:
frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie:
Vincent Bongers
vbongers@mare.leidenuniv.nl
Marcielle van der Kraan
m.w.s.van.der.kraan@mare.leidenuniv.nl
Sebastiaan van Loosbroek
s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl
Mark Reid
m.a.reid@mare.leidenuniv.nl
Else van der Steeg
e.h.van.der.steeg@mare.leidenuniv.nl
Tirza de Graaf (stagiair)

Medewerkers:
Emiel Beinema | Lente van den Berg | Lisa Boshuizen | Remco Breuker | Josette Daemen | Lorenzo Gerritsen | Mathijs de Jong | Emma van Kalmthout | Henrik Laban | Marieke Noltén | Zahra Menguellati

Art direction en vormgeving:
Marcel van den Berg, joostmarcellis.nl
Fotografie: Taco van der Eb | Marc de Haan
Illustraties: Bas van der Schot | Silas.nl

Drukwerk: Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties:
Bureau van Vliet B.V., Wateringweg 129, 2031 EG Haarlem, Telefoon 023 – 571 47 45, E-mail sales@bureauvanvliet.com bureauvanvliet.com/advertentie/Weekblad

Redactieraad:
Kutsal Yesilkagit (voorzitter) | Frank Israel (vice-voorzitter) | Alexander Pleijter (secretaris) | Willem van der Does | Annemarie Drahmman | Nour Eldin Emara | Rosanne Hertzberger | Hermelijn Smits

Depolariseren is: samen hutspot eten

In de documentaire *Tis maar eens per jaar* over 3 oktober is er veel aandacht voor traditie. Maar is het Feest Der Feesten echt zo verbindend als de geïnterviewden beweren? ‘Eens per jaar heeft iedereen op eens een “wrollende erw”.’

DOOR TIRZA DE GRAAF

‘Wij hebben één woord met zeven w’s, en dat is een *wwwowwwwewwal*’, vertelt Peter Labrjère in *Tis maar eens per jaar*, de documentaire over het Leidens ontzet die nu in de lokale bioscopen draait. ‘En hoe vrouwen naar de wc gingen, dat noemden we dan: je moet effe je kano laten lekken.’ De oer-Leidenaar met een opvallende witte baard die eindigt in twee lange vlechten waar kleine houten klompjes in bungelen, is maar wat trots op zijn taal. ‘Het hele jaar spreken Leidenaars gewoon Algemeen Beschaafd Nederlands, maar op 3 oktober heeft iedereen op eens een “wrollende erw”.’ In de film duikt regisseur Vince de Jong in het Feest Der Feesten. Hij schoot de documentaire tijdens de vorige editie, toen Leiden vierde dat de stad 450 jaar geleden was bevrijd van de Spanjaarden. Onder begeleiding van strijdmuziek met dreunende trommels wordt eerst nog eens de heldhaftige historie van het ontzet verteld. ‘Leiden bood weerstand tegen de Spaanse overmacht’, vertelt de bekende Leidse cabaretier Jochem Myjer. De Spaanse koning Filips II heerste over grote delen van Europa. De autoritaire koning liet geen ruimte voor politieke en religieuze vrijheid, zijn aanpak keerde zich tegen hem en Leiden kwam in opstand. Ze sloten zich aan bij het verzet van Willem van Oranje. Wanneer Spaanse

soldaten de stad omsingelen, sluiten ze de poorten van de stad. Na maanden honger lijden, bevrijden de watergeuzen de stad. De Spanjaarden vluchten en Leiden is vrij. Dat vervolgens de universiteit werd gesticht heeft van Leiden een unieke stad gemaakt met een enorme diversiteit aan mensen, aldus Myjer. ‘Het is een combinatie van een oud arbeidersvolk en een hele hoop geleerden. Maar de Leidse historie bindt mensen, het geeft gelaagdheid, een soort bodem. ‘Ik word erdoor geraakt’, aldus de cabaretier. ‘Heel Nederland zit op 3 oktober gewoon aan de wiskunde, maar de Leidse kinderen zitten op een doordeweekse dag op de halve garenmarkt met z’n allen liedjes uit de zeventiende eeuw te zingen.’ Zijn boezemvriend en Leidse superstar-dj Armin van Buuren vult aan dat vrijheid niet vanzelfsprekend is. ‘Het is mooi dat we zo bewust de vrijheid vieren, het is namelijk geen vast gegeven.’ De documentaire volgt vier Leidenaars tijdens drie oktober, hun belevenissen worden ondersteund door bekende stads-genoten die gepassioneerd vertellen. Mies, een meisje uit groep 7, leert het verhaal van de bevrijding op school. Trots kan ze het thuis navertellen, als haar familie langskomt voor een bordje hutspot. Olivier, een student sterrenkunde, viert zijn eerste 3 oktober in Leiden en moet als huistraditie trouw het vaandel dragen van de 3 Oktober Vereniging. Hoewel hij het vaandel

aankankelijk nog oneerbiedig ‘een stok met een vlag’ noemt, heeft zijn taak hem uiteindelijk toch dichterbij de bevolking gebracht, zegt hij de volgende ochtend met een zwaardere stem dan gebruikelijk. ‘Het feest verbindt de student en de Leidenaar.’ Als de stoet van net geklede Leidenaars langs de Hooglandsekerk loopt, is Nico, commissaris bij de 3 Oktober Vereniging daar druk aan het opbouwen. Hij verwacht namelijk 7300 feestgangers die daar ’s avonds hutspot komen eten. Vrolijk groet hij iedereen en wenst ze een ‘goed ontzet’ in het voorbijgaan. Voordat hij met zijn dochtertje naar de kermis gaat komt ook Barry een bordje hutspot eten. De rood-wit geklede glazenwasser en zijn dochtertje kijken al twee weken uit naar het feest. Over vrolijke beelden van haring en wittebrood etende mensen en wapperende Leidse vlaggen onder de klanken van de lokale hit ‘La la la Leiden’ echoot de term ‘verbinding’ eindeloos. De Leidse televisiepresentator Menno Bentveld zegt over de taptoe: ‘Iedere Leidenaar heeft die gelopen of heeft aan langs de kant gestaan om te kijken, ik ook.’ ‘We hebben allemaal één ding gemeen, dat we drie oktober vieren’, aldus Myjer. ‘We eten allemaal met elkaar hutspot. Het is echt depolariserend.’ Je zou bijna gaan denken dat de normaal in kampen opgedeelde Leidenaars alleen op 3 oktober elkaar weten te vinden. Alleen: dat zie je nergens terug. De vier gevolgde

personages vieren namelijk ieder hun eigen individuele drie oktober. En het is juist de film die de bewoners opdeelt in twee categorieën: een ‘volkse’ en een ‘academische’. Uiteindelijk gemiste kans: uitgerend op het moment waarop dat wel zou kunnen gebeuren, stopt de camera: als na alle tradities ’s nachts het echte feest losbarst.

Tis maar eens per jaar, regie Vince de Jong is t/m 3 oktober te zien in Leidse bioscopen

Waar ga je heen op 3 oktober?

De dag wordt om 7.00 uur ingeluid met het trompetgeschal van de reveille op het stadhuisplein. Voor de traditionele haring en wittebrood kan je vanaf 7.30 uur terecht in De Waag. Om 9.00 uur openen de kermis en de markt, daar kan je alvast beginnen met een beetje moed indrinken voor het polsstokverspringen, om 15.00 uur. Van 13.00 tot 16.00 uur loopt de welbekende optocht door de stad, en vanaf 12.00 gaat het horecaprogramma van start op verschillende locaties, zoals bij Anna et Fred, Barrera en café de Keyzer. De dag wordt om 23.30 uur afgesloten met een grote vuurwerkshow in het Ankerpark aan de Zijlsingel. Kunstliefhebber kunnen van 10.00 tot 13.00 gratis naar museum de Lakenhal.

‘Niemand voelt zich te goed om bloed te geven’

DOOR EMMA VAN KALMTHOUT
FOTO TACO VAN DER EB

Wat doe je bij Sanquin?

‘Ik werk als specialist bloedinzameling. Dat betekent dat ik bloed prik en mensen ontvang bij de balie, maar ook met mensen in gesprek ga en hen keur om te kijken of ze gezond genoeg zijn om te mogen doneren.

‘Als iemand bijvoorbeeld heel moe is, vind ik het een minder goed idee omdat we niet willen dat mensen nog vermoeider worden. Ook kijken we of er geen risico’s op infectie of ziekte in het bloed zitten en filteren we dat eruit.’

Keur je ook wel eens iemand af?

‘Ja, dan zijn mensen vaak teleurgesteld en dat kan voor ongemakkelijke situa-

ties zorgen. Sommigen vragen die wij stellen zijn nogal privé en daar willen mensen dan minder over vertellen. Bijvoorbeeld vragen over gezondheid of alcohol- en drugsgebruik. Maar we moeten wel alles weten.’

En wat gebeurt er als je wordt goedgekeurd?

‘Dan kan je bloed of plasma doneren. Een halve liter bloed geven duurt tussen de zes en twaalf minuten en mag maar drie keer per jaar voor vrouwen en vijf keer voor mannen.

‘Bij een plasmadonatie zit je er toch snel veertig minuten. Dan krijg je namelijk je rode bloedcellen weer terug en wordt er

alleen vocht, voedingsstoffen en eiwitten afgenomen. Dit is minder belastend voor je lichaam en daarom mag dit elke twee weken. Momenteel is er veel vraag naar, omdat er nieuwe medicijnen van worden gemaakt.’

Wat vind je het leukst aan je werk?

‘Iedereen komt vrijwillig doneren. Dat maakt de sfeer heel positief en het is daarom ook gezellig. Bloed prikken bij bijvoorbeeld zieke mensen is compleet anders.

‘Sommige mensen zijn wel wat gespannen als ze bij ons binnenkomen, maar ik probeer er dan voor te zorgen dat ze op hun gemak zijn en het minder eng vinden. Meestal maak ik een praatje met die mensen en leg ik uit wat ik allemaal ga doen. Die afleiding werkt echt goed. ‘Er zijn zelfs mensen die naar ons toe komen om van hun naaldenfobie af te komen. Dat vind ik superstoer. Helaas gebeurt het soms ook dat mensen niet lekker worden, dat is een stuk minder leuk.’

Geef je zelf ook bloed?

‘Ik doneerde al voordat ik hier werkte. Ik zie nu wel meer in dat het voor mensen enorm spannend kan zijn. Het is vaak een drempel waar mensen overheen moeten. Maar het is simpelweg heel belangrijk. Je redt er écht levens mee.’

Wie komen er het vaakst?

‘Het verschilt heel erg. De ene keer is het een ouder iemand en de andere keer is het juist een student. Er komen veel hoogopgeleide mensen, maar ook laagopgeleiden. Die wisselende demografie maakt het zo leuk. Niemand is “te goed” voor bloed geven.

‘Omdat plasma doneren elke twee weken mag, zijn er ook mensen die we telkens weer terugzien. Die kennen iedereen bij naam en vinden het écht gezellig om langs te komen. Dat vind ik super-schattig.’

COLUMN | MATHIJS DE JONG

Waarom 3 oktober toch altijd weer tegenvalt

Over een week is het zover. Dan is het 3 oktober. Dan vullen de Leidse straten zich met een volk waarvan de dorst niet te lessen lijkt. Dan flitst de herrie en het lichtgeweld je op de kermis om de oren. Dan staan Lullo en Leienaar, die elkaar voor de rest van het jaar met minachting hebben aangekeken, schouder aan schouder en drinken tegelijkertijd een biertje. Dan wordt een eeuwenoude overwinning op de Spanjaarden weer collectief herdacht.

En het feest dat dan gevierd wordt, valt, ondanks de lage verwachtingen, toch ieder jaar weer tegen. Ik zal u vertellen waarom.

Ten eerste is daar het weer. Daar waar de kaartjes voor de laatste festivals tegen het eind van de zomer allang zijn uitverkocht, is de 3-Oktobercommissie intussen keihard aan het werk

geweest om een feest neer te zetten in een periode waarin er vrijwel altijd miezerregen wordt voorspeld. En hoewel het weer de pret niet mag drukken, vraag je op de avond van 2 oktober sippend aan je biertje toch een beetje af: hadden die Watergeuzen niet een paar maanden eerder kunnen komen? Ten tweede is er de illustere traditie waarbij de Lullo en Lulla zijn of haar *tenue de ville* thuislaat, en zich richting de stad begeeft in wat ik maar de *tenue de pauper* zal noemen: dames in tijgerprint, heren in trainingspak, beiden op Adidasslippers (inclusief witte sportsok, uiteraard). De nagebootste pauper in kwestie is daarentegen in een andere, misschien nog wel treurigere uitrustig gehuld: de zwarte, hoogglimmende Nickelson-jas.

Ten derde is daar de drukte. Hoewel het feest bedoeld is voor de Leidenaar, komen mensen van heinde en verre om het feest te vieren (en ja, Rijnsburgers en Katwijkers, ik heb het over jullie). Deze massa-immigratie aan importvierders, die gevlucht zijn van hun zoveelste avondje Netflix op de bank, maken dat het ieder jaar weer veel te druk is in de

binnenstad. Zolang dat probleem niet wordt opgelost (Geert Wilders, lees u mee?), blijft het dringen bij de bierkarren en de pispakken.

Tot slot is er dan de hoofdact. En voor hen die niet weten over wie ik het heb, wil ik de teleurstelling graag een verrassing laten, want een teleurstelling zal het zeker weten worden. Over deze man wordt in aanloop naar de festiviteiten gesproken als over een heuse legende.

Wie hem niet heeft zien optreden dat ontzet, heeft geen ontzet gevierd. De rest van het jaar worden zijn nummers op Spotify nooit geluisterd, behalve dan op die avond. Een volkszanger, niet gehuld in een glitterpak zoals de Toppers, maar in een witte badjas zoals een saunaganger.

Om jezelf de volgende ochtend af te vragen hoe het een tot dan toe vreemd persoon in hemelsnaam gelukt is jou te doen ‘luchtgrasmaaien’.

Ja, tuurlijk is het Leids Ontzet een feest waarbij iedereen samenkomt, en dat dus een bron van cohesie vormt in deze tijden van polarisering (bier verbindt, echt waar). Dus eet vooral je hutspot, drink vooral je biertje, haal je haring en je wittebrood, maar laten we er niet meer van maken dan wat het in feite is: een dol drinkfestijn.

Mathijs de Jong is student rechten

‘De Lullo en Lulla verruilen hun *tenue de ville* voor een *tenue de pauper*: tijgerprint en trainingspak’